

середовищі / Б. М. Гасюк. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – 2012. № 1(3). – С. 13-21.

2. Говорун Т. В. Гендерні аспекти економічної соціалізації [Текст] // Українознавчий альманах. Випуск 4 (спецвипуск): Гендерна освіта в Україні: досвід, проблеми, перспективи (на виконання Наказу МОН № 839 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту») / Тамара Говорун. – К.: Мелітополь, 2010. – С. 60–67.

3. Говорун Т. В. Стать та сексуальність: психологічний ракурс [Текст] / Т. Говорун, О. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.

4. Емішянц О. Б. Психологічні особливості самоактуалізації особистості в залежності від типу сім'ї: повної/неповної [Текст] // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. Вип. 18 / О. Б. Емішянц. – К.: Логос, 2013. – С. 131-138.

5. Султанова Е. В. Педагогічні умови самоактуалізації майбутнього вчителя музики в процесі професійної підготовки [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Е. В. Султанова ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2011. – 19 с.

УДК 159.9:316.774

*Наталія Малєєва,
м. Київ*

КОМУНІКАТИВНІ ІНТЕРНЕТ-ПРАКТИКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В статье рассматривается новый вид социальных практик, а именно коммуникативные интернет-практики, которые стали популярными в современном информационном обществе. Конкретизируется понятие коммуникативных практик, которые реализуются в виртуальной среде. Определены основные характерные особенности социальных и коммуникативных практик, которые разворачиваются во всемирной сети Интернет. Выяснено, что коммуникативные практики в киберпространстве заключаются в обмене информацией между пользователями и реализуются как общение или обмен контентом. Сделан вывод о том, что виртуальная коммуникация в виртуальном пространстве возникает как воспроизведение, продолжение социальной реальности с дополнительными сервисами и возможностями и являет собой источник информации, творчества и самореализации для личности в информационном обществе.

Ключевые слова: *информационное общество, социальные практики, интернет-практики, коммуникативные практики, Интернет.*

The article reveals a new type of social practicing, namely communicative internet practices; which have become popular nowadays in a modern informative society. The concept of communica-

tive practices realises a virtual environment. The Characteristics of social and communicative practices are fulfilled and analyzed by the World Wide Web. Therefore, the basis of these concepts was taken to identify the most important features of social and Internet practices; for instance, instrumental, collectivism, familiarity, background and routine natures are considered. It is to be established that practices are characterized by openness, and continuous development, greater variety, and closer relationships with human life. The nature and content of communication practices on the Internet are examined. Thus, the main principle of how they work is exchanging and sharing information between users. Conclusively, communications in a virtual space appear as a reproduction and prolongation of social realities, but providing additional services and abilities it modernizes social understandings. So it is a source of information, progression, creation and self-realization in an information society.

Key words: *Information Society, social practices, internet practices, communication practices, Internet.*

Стрімкий розвиток та поширення інформаційно-комунікативних та віртуальних технологій в інформаційному суспільстві зумовлюють зміни у практиках сучасної особистості та розширення простору для їх реалізації. На сучасному етапі розвитку, дослідження вітчизняних та зарубіжних учених (Л. Бевзенко, Т. Заславська, В. Зотов, В. Кизима, О. Кочубейник, В. Посохова, А. Радкевич, Т. Титаренко та ін.), вивчають особливості аспектів соціально-психологічних практик. Дослідження науковців спрямовані на розкриття значущості та наслідків впливу новітніх інформаційних технологій на умови та особливості розгортання соціальних практик. Необхідність вивчення нових повсякденних практик особистості, що розгортаються в мережному просторі та є поширеними в інформаційному суспільстві, зумовлюють актуальність нашої статті.

Мета статті: проаналізувати зміст, сутність та особливості комунікативних інтернет-практик особистості, що є поширеними в сучасному інформаційному суспільстві.

Таким чином, для розкриття соціально-психологічного змісту сучасних комунікативних інтернет-практик нами визначено наступні завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз науково-психологічних досліджень соціальних та комунікативних інтернет-практик.
2. Дослідити структурно-функціональні особливості мережових комунікативних практик у віртуальному середовищі.
3. Розкрити роль комунікативних інтернет-практик у системі соціальних практик інформаційного суспільства.

Основні тенденції розвитку сучасного суспільства визначаються еволюцією інформаційно-комунікативних технологій, впровадження яких призводить до виникнення нових соціальних феноменів та суттєвої зміни соціальної реальності. Така реальність визначається комунікативним характером та появою нової форми комунікації – електронної. Стає очевидним, що одним з популярних інструментів взаємодії особистостей та розгортання комунікативних практик, є нові інформаційно-технічні засоби, а саме: Інтернет,

Розділ III. Психологічні проблеми обдарованої особистості

комп'ютери, планшети, мобільні телефони та різноманітні гаджети. Тому сучасне суспільство називають інформаційним, комп'ютерним, мережевим, а комунікацію вивчають у поєднанні з технічними засобами, мережною комунікацією, інтернет-комунікацією.

Глобальна мережа Інтернет сприяє переміщенню життєдіяльності людини в кіберпростір. Ця особлива соціокультурна реальність надає людині нові унікальні можливості взаємодії та розвитку, але також вимагає від неї засвоєння нових знань, норм поведінки, навичок. Завдяки Інтернету стало можливим розгортання соціальних практик, зокрема, комунікативних, незалежно від місця проживання, місцезнаходження, національної приналежності, статі, віку, способу життя тощо. Ці практики допомагають зрозуміти та охарактеризувати діяльність та повсякденне життя сучасної особистості, її світогляд, цінності, взаємодію з навколишнім середовищем.

Внесок у розвиток соціологічної теорії практик та дослідження повсякденних взаємодій зробили такі зарубіжні дослідники, як П. Бурдье, С. Вахштайн, Л. Вітгенштейн, В. Волкова, Г. Гарфінкел, Е. Гідденс, І. Гофман, І. Девятко, Е. Дюркгейм, В. Зотов, Н. Еліас, Дж. Остін, А. Реквіц, Дж. Серль, М. Фуко, П. Штомпка А. Шюц та ін.

У вітчизняній психології досліджують соціально-психологічні практики життєконструювання Л. Бевзенко, Я. Гавриленко, Ю. Гундертайло, О. Злобіна, О. Кочубейник, В. Посохова, Т. Титаренко, Ю. Чаусова).

Сьогодні не існує універсального визначення поняття «соціальні практики». Різні наукові дослідження розглядають це соціально-психологічне явище як спосіб взаємодії зі собою та навколишнім середовищем, конкретну щоденну звичну діяльність, сукупність дій або навичок поведінки з предметами та людьми, практичні знання та конкретні навички, результатом яких є вміння виконувати певні дії тощо.

У другій половині ХХ століття поняття соціальних практик починає вживатися у множині, що визначило перехід до нової парадигми соціального аналізу. Соціальні практики актуалізуються як інструменти соціологічного аналізу в працях П. Бурдье, Г. Гарфінкеля, Е. Гідденса, в центрі уваги яких проблема взаємозв'язку практик та комунікації, практик та повсякденної життєдіяльності.

П. Бурдье розглядав соціальні практики, як цілеспрямовані раціонально обґрунтовані дії, а також звичні маніпуляції, що не завжди піддаються раціональному поясненню. Виходячи з уявлень про неререфлексовані практики, дослідник вводить поняття «габітуса» та визначає його, як систему стійких структур, що породжує нескінченне число практик. Опора на габітус, з одного боку, дає можливість практикам бути детермінованими соціальним середовищем, а з іншого боку, самим детермінувати зміни цього середовища. В одній практиці можуть бути наявні елементи інших практик, тих, що здійснені в інших умовах та обставинах. Таким чином, у практик є багато складових елементів та може бути більш або менш довга історія, що вказує на передумови їх формування та зв'язок із соціальними структурами [3, 4].

За теоретичною концепцією Е. Гідденса сфера повсякденності, як первинна соціальна реальність, містить відтворювані дії, пов'язані з певною ситуацією. Ці рутинізовані дії і

є соціальними практиками. На його думку, практики є впорядкованими у просторі, часі та прив'язаними до певного контексту, фону. Основу розуміння терміну «фон» (background), запозиченого з гештальтпсихології, у теорії практик було закладено Л. Вітгенштейном, який розглядав це поняття як сенс змісту життя, на основі якого виокремлюється певний вид діяльності або практики. Таким чином, фоном є культура суспільства, а одні й ті ж види практики, що відбуваються на різному фоні, можуть мати різну значущість [4].

В. Волков доповнював, що простіше розуміння фонові практики є «просто контекст, в якому інтерпретується висловлювання або поведінка». На думку Дж. Серля, розуміння будь-якого, простого висловлювання вимагає знань про певну культуру та прийняті в ній способи діяльності. Без таких знань це висловлювання може бути безмістовним та незрозумілим [4]. Ми погоджуємося з дослідниками, оскільки кіберпростір є середовищем масової комунікації, де приймає участь значна кількість людей з різних куточків планети, які мають власний досвід, культуру, картину світу. Для взаєморозуміння користувачів необхідною умовою є знання особливостей комунікації у Мережі, специфіки кіберкультури з її поняттями, цінностями, специфічною мовою, традиціями, а також наслідування певним стандартам та правилам, що є спільними.

Будучи одними з популярніших сучасних засобів масової комунікації, Інтернет та соціальні мережі стали звичною та невід'ємною частиною повсякденного життя суспільства, що характеризує їх як важливу частину сучасної соціальної реальності. З їх допомогою мільйони людей щодня, без зайвих зусиль, мають змогу підтримувати існуючі соціальні зв'язки або займатися пошуком та розвитком нових. Таким чином, відбувається «рутинізація» практичних дій, що забезпечує стабільність щоденної діяльності особистості.

П. Бергер та Т. Лукман зазначають на тому, що будь-яка людська діяльність піддається «хабітуалізації» (habitualization), тобто, «узвичаєнню», що передбачає стабільну основу для відтворення людської діяльності з мінімальною витратою зусиль. Маючи визначений набір дій та відчуття стабільності, зникає необхідність постійно розв'язувати одні й ті ж завдання [2].

Узагальнюючи результати аналізу категорії соціальних практик дослідниками другої половини ХХ століття, можна зробити висновок, що соціальні практики містять сукупність реальних, повторюваних та свідомих соціальних дій та навичок, що ґрунтуються на колективному досвіді та забезпечують стабільність життєдіяльності. Більш повне описання основних властивостей соціальних практик запропонував Г. Гарфінкель. Основні формальні властивості практик в його розумінні – це те, що за повсякденними соціальними взаємодіями можливо простежити та дати їм раціональне конкретне пояснення. Дослідник вважав, що пояснюючи власні дії, люди здійснюють їх раціональними, роблячи соціальне життя впорядкованим та зрозумілим. В основі повсякденних дій міститься взаємне розуміння між людьми, що є не лише сукупністю формальних правил, а й певною згодою між ними і є необхідною умовою для «нормальної» соціальної взаємодії [5].

Поняття комунікативних практик також не є однозначним. З одного боку, комунікативні практики можуть розглядатися як вид соціальних практик, пов'язаних з отриманням та передачею інформації, відтворенням комунікації. З іншого боку, це поняття може бути синонімічним комунікативним діям. Таке розуміння було запропоновано Ю. Хабермасом, який розглядав комунікацію як базовий соціальний процес. На його думку, історично комунікативні дії були першими, з яких згодом виділились пізнавальні та інструментальні акти. Тому комунікація є не просто засіб, а самоціль суспільного життя [14].

Зміни у повсякденних комунікативних практиках сучасної людини характеризуються також певними протиріччями. Вільний доступ до великого масиву інформації розширює можливості для креативного пошуку, розвитку індивідуальності, глобальні мережі сприяють встановленню міжособистісних контактів. Однак, з іншого боку, поступово руйнуються традиційні зв'язки, кількість безпосередньої взаємодії людини з іншими людьми зменшується, а збільшується кількість анонімного, формального спілкування посередництвом електронних технологій, у процесі якого людина втрачає стать, вік, голос, національність та інші соціальні характеристики. В результаті втрачаються навички повноцінного спілкування, що вимагають від особистості роботи над собою, уваги, душевних зусиль, толерантності, розуміння тощо.

На сучасному етапі суспільного розвитку в результаті стрімкого поширення новітніх технологій, Інтернет та мережеві спільноти стали звичною та невід'ємною частиною повсякденного життя суспільства, що характеризує їх, як важливу частину сучасної соціальної реальності. З їх допомогою мільйони людей щодня без зайвих зусиль мають змогу підтримувати існуючі соціальні зв'язки або займатися пошуком та розвитком нових. Кіберпростір є продовженням реального життя, доповненого новими функціями, додатковими сервісами, доступними, швидкими, простими та зручними у використанні. Можливості віртуальної комунікації в таких умовах є практично безмежними.

Інтернет сприяє розвитку комунікативних інтернет-практик завдяки своїй відкритості, гнучкості, здатності змінюватися у відповідності з потребами комунікації. Мережева комунікація набуває розвитку, як форма взаємодії людей, що здійснюється на основі власного бажання і вибору особистості та має такі важливі переваги, як гнучкість та адаптивність, необхідні в такому мінливому сучасному навколишньому середовищі [6]. Як зауважує М. Кастельс, «оскільки комунікація є фундаментальною основою людської діяльності, багато видів соціальних практик переносяться до комунікативного простору Інтернету» [6].

Серед вітчизняних учених Л. Бевзенко виділяє комунікацію як основну функцію стилю життя сучасного суспільства. У житті різні практики постійно розходяться, співпадають, переходять одна в одну, змагаються між собою, замінюють одна одну. Тобто, процес практикування складає життя. Практики в сучасному суспільстві характеризуються відкритістю, самоорганізованістю, умовністю їх поділу. Характерною їх спільною особливістю є неможливість будь-якої форми домінування або влади як над людьми, так і над тваринами, природою в цілому. Дослідниця класифікує практики за різними принципами [1]:

1. За *інституціональним* принципом (професійні, сімейні, культурні, релігійні, економічні, політичні, практики здоров'я, відпочинку тощо).

2. За сферами життя: *вітальні* (харчування, прийом ліків, виконання оздоровчих процедур – дієти, тілесні практики, дихання), *соціальні* (комунікативні, рольові, практики мережевої взаємодії тощо), *духовні* (інтелектуальні, медитативні, містичні, молитовні тощо).

3. В інформаційному суспільстві можливо також виділити практики *реальні* та *віртуальні*.

Розвиток комунікативних зв'язків у мережевому суспільстві формує особливий простір для здійснення соціальних практик. Інформаційно-комунікативний простір постає як соціальна інфраструктура, що набуває особливостей тих комунікативних практик, що її конструюють, зокрема, вільний та рівноправний характер комунікації. Вирішальну значущість у цьому процесі відіграє використання інформаційно-комунікативних технологій, особливе місце серед яких займає мережа Інтернет. З одного боку, всесвітня мережа є засобом, а з іншого – середовищем реалізації комунікації. Таким чином, комунікація у віртуальному просторі є відтворенням, продовженням соціальної реальності, де зв'язки ґрунтуються на комунікації та використанні новітніх інформаційно-комунікативних засобів та технологій (Інтернету, комп'ютеру, планшету, мобільного телефону, різних гаджетів тощо).

На взаємодію з віртуальним навколишнім середовищем, пристосування його до життя та потреб вказують Т. Ларіна, В. Посохова, Т. Титаренко. Зміна соціальної ситуації, поява нових можливостей для навчання, професійної діяльності, самореалізації та самовираження змінює поведінку сучасної особистості. Вона постійно знаходиться у ситуації вибору між новим та звичним, незнайомим та знайомим, відомим та невідомим, постійно ризикуючи власною безпекою. Поява нових технологій викликає сумніви та недовіру, адже ніхто не може передбачити майбутні наслідки їх використання на напрям розвитку суспільства. Важливої значущості набуває побудова власного життєвого простору та майбутнього, в умовах безпечної комунікації, довіри до реального та віртуального оточення, впевненості у захищеності, мінімізації їх шкідливого впливу на власне життя [8; 9; 12; 13].

Практики постають як сукупність реальних повторюваних та свідомих дій та навичок, що відображають характер буття суспільства у певному культурному середовищі, яким є також кіберпростір. Вони характеризуються відкритістю, безперервним розвитком, різноманіттям, зв'язком з життям людини. Т. Титаренко виокремлює три структурні компоненти практик життєконструювання:

1. *Відкритість особистості*. Відкритий, вільний взаємообмін енергією та інформацією з навколишнім середовищем для власного розвитку та культурного збагачення.

2. *Комунікативний простір особистості*. Це простір «значущих стосунків», взаємодія особистості з оточуючим середовищем, соціумом, що характеризується як динамічністю, так і відносно стабільним характером, оскільки є повсякденним, передбачуваним та стабільним.

3. *Конфігурація реальностей*. Звільнення від соціальних стереотипів щодо зовнішнього вигляду, спілкування, особистісних проявів особистості відносно віку, досягнення певної вікової свободи, більш конструктивного ставлення до життєвого шляху, власної історії, досвіду.

Комунікативні практики складають основу функціонування мережевих спільнот. Участь у них приймають як користувачі (актори), так і технічні об'єкти (комп'ютерні агенти, контент тощо). Кінцевою метою комунікації в Інтернет-спільнотах є забезпечення соціальної згуртованості комунікантів при збереженні їх власної індивідуальності, що дає можливість досягнення власних цілей, розв'язання повсякденних та професійних задач, навчання, збору інформації, реалізації ігрового інтересу або спілкування з іншими членами спільноти.

Реалізація комунікативних практик відбувається через використання певних «інструментів» [3; 4; 6]. Перш за все, це навички користування комп'ютером, завдяки яким практики реалізуються у віртуальному просторі, що постає як аналог реального. Тому інтернет-практики є аналогами реальних практик. Як зазначає А. Радкевич, «Інтернет сприяє генеруванню нових соціальних практик, як віртуальних аналогів традиційних соціальних практик, пов'язаних з трудовою, освітньою та розважальною діяльністю, політичною, комунікативною поведінкою». Ці соціальні практики, що ґрунтуються на використанні Інтернету, дослідник називає «соціальними Інтернет-практиками» та визначає як «сукупність рутинних дій та звичних способів поведінки, пов'язаних з використанням Мережі для розв'язання проблем або підвищення ефективності діяльності у різних сферах життя, а також для задоволення потреб» [10]. Дослідник зазначає, що комунікативні інтернет-практики полягають в обміні інформацією між користувачами та реалізуються як спілкування (обмін різними повідомленнями) або обмін контентом (документами, аудіо або відеозаписами, фотографіями тощо). Отже, комунікативні інтернет-практики – це способи та форми взаємодії людей під час повсякденної життєдіяльності, що здійснюються за допомогою новітніх інформаційно-технічних засобів.

Таким чином, комунікативні інтернет-практики є сукупність спеціальних знань та навичок, необхідних для здійснення звичної комунікації за допомогою новітніх інформаційно-технічних технологій. У сучасному суспільстві Інтернет стає однією з основних технологій, тому комунікативні практики в кіберпросторі більше доповнюють реальні, що дозволяє людині розв'язувати нові проблеми та задовольняти власні потреби. Крім того, засвоюючи норми та правила діяльності у віртуальному просторі, члени інтернет-спільнот переносять їх у реальну поведінку. Комунікативні Інтернет-практики характеризуються такими особливостями, як: інструментальність, колективність, звичність, фоновий та рутинний характер, а також відкритість, різноманіття, безперервний розвиток та зв'язок з життям людини.

Соціальні практики змінюються, наповнюються новим змістом, їх спектр розширюється. Тому вивчення сучасних інтернет-практик, як потенціалу для розвитку та життєдіяльності сучасної особистості та пошук нового рівня єдності індивідуального та соціального у процесі комунікації, є особливо актуальним напрямком для подальших досліджень.

Використані літературні джерела

1. Бевзенко Л. Д. Постнеклассические практики: возможность концептуализации в логике габитуальных и социокультурных трансформаций [Текст] // Постнеклассические практики: опыт концептуализации : Коллективная монография / Под общ. ред. В. И. Аршинова и О. Н. Астафьевой / Л. Д. Бевзенко. – СПб. : Изд. дом «Мирь», 2012. – С. 229–248.
2. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания [Текст] / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : МЕДИУМ, 1995., – С. 89–92.
3. Бурдьё П. Практический смысл [Текст] / П. Бурдьё; [пер. с фр. А. Т. Бикбова, К. Д. Вознесенской, С. Н. Зенкина, Н. А. Шматко; общ. ред. и послесл. Н. А. Шматко]. – СПб. : Алетей, 2001. – 562 с.
4. Волков В. В., Хохорин О. В. Теория практик [Текст] / В. В. Волков, О. В. Хохорин. – СПб., 2008. – 297 с.
5. Гарфинкель Г. Исследования по этнометодологии [Текст] / Г. Гарфинкель. – СПб. : Питер, 2007. – 335 с.
6. Кастельс М. Галактика Интернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе [Текст] / М. Кастельс; [Пер. с англ. А. Матвеева под ред. В. Харитоновой]. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 328 с.
7. Кнорр-Цетина К. Социальность и объекты [Текст] / К. Кнорр-Цетина // Социология вещей : сб. статей / под. ред. В. Вахштайна. – М. : Изд. дом «Территория будущего», 2006. – С. 267–306.
8. Ларіна Т. О. Практики мінімізації ризику в процесі життєконструювання [Текст] // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – Вип. 31(34) / Т. О. Ларіна. – К., 2012 – С.102–109.
9. Посохова В. В. Огляд практик спілкування в мережі Інтернет [Текст] // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – Вип. 31(34). / В. В. Посохова. – К., 2012. – С.93–102.
10. Радкевич А. Л. Социальные Интернет-практики как объект социологического анализа [Электронный ресурс] / А. Л. Радкевич. – Режим доступа : <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/3/Radkevich/>.
11. Рощина Я. М. Дифференциация стилей жизни россиян в поле досуга [Текст] // Экономическая социология / Я. М. Рощина, – 2007. – Т. 8, – № 4. – С. 23–42.
12. Титаренко Т. М. Особистісні практики конструювання життя: зміна фокусування [Текст] // Педагогічна і психологічна наука в Україні : зб. наукових праць : у 5 т. – Т. 2: Психологія, вікова фізіологія та дефектологія / Т. М. Титаренко. – К. : Педагогічна думка, 2012. – С. 175–186.
13. Титаренко Т. М. Соціально-психологічні практики життєконструювання: абрис концептуальної моделі [Текст] / Т. М. Титаренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – Вип. 30(33). – К., 2012. – С. 153–155.
14. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс [Електронний ресурс] / Ю. Хабермас. – Режим доступа : <http://www.tvereza.info/book/f/31/s.pdf>.